

Om Marius Engh: *Europe, Greenbrier, My Target Is Your Eyes* av Simen Joachim Helsvig

I de aller fleste bygninger kan man finne kunstverk i en eller annen form, enten det dreier seg om en skulptur i en vinduskarm eller en innrammet plakat. Få som sitter i tannlegens venteværelse vil stusse over at det henger en reproduksjon av et landskapstablå eller en plakat med van Goghs' solsikker på veggen. Verkene som er installert på Ørje tollstasjon er verre å gjenkjenne som nettopp kunstverk. Ikke fordi de er små og unnselige, men snarere fordi de unndrar seg forestillinger om hva slags type kunst man møter i denne typen institusjoner. Og når man først legger merke til dem kan de likevel være vanskelige å gjøre seg fortrolig med.

KORO – Kunst i offentlige rom er en statlig etat under Kulturdepartementet som produserer og forvalter kunstverk til statlige bygg og for det offentlige rom. I nye statlige byggeprosjekter skal mellom 0,5 og 1,5 prosent av budsjettene settes av til innkjøp eller produksjon av kunst. Så også med Ørje tollstasjon. Da bygningene sto ferdig fikk KORO i oppdrag å finne kunstverk til stedet. Valget falt på kunstneren Marius Engh, som har installert tre verk der. Det skulpturelle objektet *My Target Is Your Eyes* er installert i venterommet innenfor busskontrollhallen. I samme rom finner vi veggmaleriet *Greenbrier*, som fortsetter opp en trappeoppgang lengre inn i Tollstasjonsbygget, et område som kun er tilgjengelig for tollstasjonens ansatte. I denne delen av bygget befinner også det siste verket *Europe* seg.

Siden han gikk ut av Statens kunstakademi i Oslo i 2000 har Engh hatt en rekke utstillinger, både i Norge og i byer som Wien, Berlin, Madrid og Los Angeles. I sitt arbeid har han vært særlig opptatt av forholdet mellom arkitektur og makt, og hvordan historien nedfeller seg i objekter og bygningsdetaljer. Disse interessene kan også sies å ligge til grunn for verkene som befinner seg i Ørje. Ingen av dem er laget med henblikk på bygningen de nå er installert i, og to av dem er gjengivelser av arkitektoniske elementer som stammer fra helt andre steder og sammenhenger enn tollstasjonen. For å nærme oss disse arbeidene er det kanskje best å betrakte dem som om de befant seg i et krysspunkt mellom bygningene der de hadde sin opprinnelige plassering, galleriene hvor de tidligere har blitt utstilt, og tollstasjonen.

De tre verkene *Europe*, *Greenbrier* og *My Target Is Your Eyes* er så forskjellige at det er mest hensiktsmessig å ta dem i betraktning hver for seg. Likevel er det flere tema som går igjen, og de finner på hvert sitt vis resonans i tollstasjonen som et særegent sosialt og arkitektonisk rom.

EUROPE

Ørje tollstasjon ligger på den norske siden av en av de mest trafikkerte overgangene mellom Norge og Sverige. Fra et møterom i annen etasje i tollstasjonsbygget kan man se ned på motorveien, der et blått skilt med gule stjerner i sirkelformasjon varsler at man er på vei inn i EU. På veggen mellom vinduene i dette møterommet henger en annen type skilt, bestående av seks bokstaver støpt i bronse som danner ordet «EUROPE». Bokstavene er formet i en kurvet font der E-ene i hver ende av ordet minner om euro-tegnet €, som for å understreke at Europa er en størrelse som holdes på plass av valutaen. Litt lengre ned på veggen henger et skilt som forteller at de seks blankpussede bronsebokstavene er et kunstverk av Marius Engh, og bærer tittelen *Europe*. Men hva med bronsebokstavene selv, hva forteller de? Hva er det *Europe* navngir og markerer? Der man står og lar blikket veksle mellom utsikten gjennom vinduene og bokstavene på veggen, befinner man seg i Europa, men på den andre siden av grensen til Den europeiske unionen. Men skiltet som markerer «Europa» befinner seg innenfor enda en grense: den er plassert i et møterom som ikke er tilgjengelig for allmennheten.

Et kontinent, en forestilling, et ideal, en avgrensning, en mytologisk skikkelse – Europa er alle disse tingene. Det strides om hvor ordet Europa stammer fra. Opprinnelig skal det greske ordet ha blitt satt sammen av ordene for «bredt» og «ansikt», noe som knytter det til myten om da guden Zevs bortførte den føniske kvinnen Europa ved å forkle seg som en okse. En annen teori er at det stammer fra det

semittiske ordet for «nedsenking» eller «å gå ned». Europas storhetstid er utvilsomt forbi, og med samtidens økonomiske kriser og politiske uro i mente, er den sistnevnte tolkningen for øyeblikket den mest nærliggende. Den passer i alle tilfelle godt når man får vite at bronsebokstavene er tilvirket av en skiltmaker som spesialiserte seg på gravstøtter. *Europe* er altså en slags gravskrift. «Hvil i fred».

GREENBRIER

Enhver som har pusset opp en gammel leilighet vet at tapeter ligner geologiske lag i jordbunnen: begynner man å skrelle av flakene og grave innover i veggen, beveger man seg samtidig bakover i tiden. Det er som om forskjellige instanser av tidsånden, med dens skiftende preferanser for farger og ornamentikk, har avleiret seg og dannet millimetertynne skorper.

Mønsteret som er å finne på veggen i ventesalen i tollstasjonen ser ved første blick ut til å være et tapet. Det består av skjematisk tegnede plantestengler (i føyningene ser disse stenglene uhyggelig nok ut som knokler) som danner skråstilte kvadratiske formasjoner med en sirkel i sentrum. Det gjentatte kvadratiske mønsteret utgjør et diagonalt rutenett som strekker seg fra gulv til tak, og som andre ornamentale mønstre kan det i prinsippet fortsette uendelig.

Dette er imidlertid ikke et tapet, men et maleri påført direkte på veggen. Går man tett nok inntil vil man kunne se små ujevnheter etter penselbusten i strekens ytterkant. Men dette veggmaleriet gir også anledning til å grave seg innover i historien.

Et lite skilt på veggen forteller at veggmaleriet har tittelen *Greenbrier*, og et nettsøk på dette ordet viser at det, tilforlåtelig nok, er det engelske navnet på en klatreplante i svalerotfamilien – noe som forklarer de stengellignende ornamentene. Men det er også navnet på et luksushotell i Vest-Virginia på den amerikanske østkysten som skjuler en svært spesiell historie. I 1992 avdekket en journalist i Washington Post at det fantes et enormt anlegg gjemt under det fasjonable Greenbrier Resort. Anlegget ble bygget i all hemmelighet i forbindelse med en utvidelse av hotellet mellom 1959 og 1962, og var ment å romme hele den amerikanske kongressens 535 medlemmer i tilfelle atomkrig. Tilsammen 1100 mennesker kunne oppholde seg innenfor hotellet. Det var store konferanserom, digre sovesaler med endeløse rekker med køyesenger, og lagerrom med alle de nødvendigheter som skulle til for å holde et så høyt antall mennesker levende i lengre tid. Bare tanken på hvor mange matvarer som jevnlig måtte skiftes ut er svimlende. Gjennom de tretti årene anlegget var operativt var det ingen besøkende som ante hva som skjulte seg under hotellet.

Anlegget fikk navnet Project Greek Island (de hemmelige tjenestene har alltid vært oppfinnsomme når det gjelder navn). Med et bildesøk på Google får man opp illustrasjoner som viser tverrsnitt av de skjulte bygningene, fotografier av kontrollrom og rader med køyesenger. Og så: et fotografi viser et massivt hvelv skjult bak en skyvedør tapetsert med et grønt, plantelignende mønster. Tapetet fortsetter innover korridoren bak hvelvdøren og dekker vegger og tak, som om det var en kamuflasje som foldet seg inn i seg selv. Mønsteret på veggene er det samme som i Ørje tollstasjon.

Første gang Engh viste veggmaleriet *Greenbrier* var i en utstilling i Galleria Gentili i den italienske byen Prato, der det dekket en av galleriets endevegger samt en skyvedør til et lagerrom bakenfor utstillingssalen. Mens et tapets ornamenteringer først og fremst blir betraktet som bakgrunn og omgivelse, blir mønsteret snarere forgrunn når man ser det i utstillingsrommet. De svarte penselstrøkene utgjør en figur mot den hvite veggens underlag, ikke ulikt en pennetegning på et papir.

Å transportere en gjenstand eller et bilde inn i et galleri er på mange måter som en destilleringsprosess. Når gjenstanden skilles fra konteksten den inngår i og ikke lenger har en klar funksjon, trer dens estetiske aspekter tydeligere frem. Vekten forskyves fra formålstjenlighet til form. Når man tar dette destillerte objektet – kunstobjektet – ut igjen i et såkalt offentlig rom, som i ventesalen i Ørje, forholder det seg annerledes. I ventesalen har veggmaleriet ikke lenger gallerirommet som ramme, her blir det nok en gang til dekorasjon og omgivelse, slik som på hotellet i Vest-Virginia. I Ørje er flere objekter dessuten plassert over veggmaleriet, eller snarere er det malt omkring dem: en servant i stål,

en toalettdør og diverse brytere blir på et vis inkludert som komponenter i dette verket. Å definere en gjenstand som kunst handler ofte om å trekke opp en linje mellom kunst og ikke-kunst. Men hvor går grensen mellom kunstverket og dets omgivelser når verket selv er blitt til bakgrunn? Sjansene er store for at kun et fåtall vil legge merke at veggmaleriet er et kunstverk. Det vil så å si gå i ett med tapetet.

På tollstasjonens venterom er det ikke noe som skjuler seg bakenfor veggmaleriet, ingen hemmelige møtesaler og magasiner. Likevel kan vi kanskje si at navnet «Greenbrier» er en nøkkel som låser opp stadig nye rom som man kan følge innover, og som er dekorert med samme endeløse mønster.

MY TARGET IS YOUR EYES

På en annen av ventesalens vegger henger et rundt og blankt objekt bestående av tre konsentriske sirkler med kryssende, tverrgående spiler som stråler ut fra midtpunktet. Mest av alt ser det ut til å være et overdimensjonert emblem for en eller annen organisasjon eller internasjonalt selskap. Det er plassert midt på veggen og speiles i den blanke aluminiumsflaten på benken som benyttes til å gjennomføre koffertkontroller og seker for smuglergods. Hvis man bare ser fotografiene av dette verket, som har tittelen *My Target Is Your Eyes*, kunne man forledes til å tro at det var installert over en skranke på en flyplass eller et resepsjonsområde i et næringslivsbygg. Objektet henger parallelt med venterommets vinyltildekkede vinduer, noe som er passende, for det er i virkeligheten en kopi av et vindusgitter som Engh har funnet i en bygning i Berlin.

Her er det noen åpenbare likhetstrekk med veggmaleriet *Greenbrier*: i begge tilfeller dreier det seg om ornamentale elementer som er løsrevet fra en arkitektonisk funksjon. Og igjen trer objektenes form tydeligere frem når konteksten forsvinner. Det som vekselvis fremheves og nedtones i omkalfatringen fra bruksgjenstand – vindusgitter – til estetisk objekt, er gjenstandens ornamentale aspekter. Vindusgitteret er tilpasset et rundt vindu, og er designet slik at spilene gjør det umulig å komme seg inn. I så måte har designet en tydelig funksjonell formgivning. Likevel har gitteret åpenbart også et estetisk aspekt som ikke bare kan tillegges dets formål som stengsel.

I modernistisk design i første halvdel av forrige århundre var mantraet at form skal følge funksjon, og det ornamentale – utsmykking eller pynt - ble gjort overflødig. Den modernistiske arkitekten Adolf Loos gikk så langt som å kalle ornamentering kriminelt. Tidligere kalte man kunstverk som var plassert i offentlige bygg for nettopp «utsmykking». Organisasjonen som i dag heter KORO – Kunst i offentlige rom, har gjennomgått flere navneskifter i sin levetid. Da organisasjonen ble opprettet i 1976 het den Utsmykkingsfondet. Etter hvert ble man imidlertid skeptisk til et begrep som «utsmykking»; å kalle et kunstverk for en utsmykking impliserer at kunstens oppgave ikke er annet enn å forskjønne omgivelsene. I 2007 omgjorde man organisasjonsnavnet til Kunst i offentlige rom.

I Enghs arbeider blir disse begrepene – ornament, utsmykking og offentlig rom – satt i spill. Både *Greenbrier* og *My Target Is Your Eyes* består av ornamentale elementer som kamouflerer funksjonen som stengsel. Og hva betyr egentlig et «offentlig rom»? Et offentlig, statlig bygg er ikke nødvendigvis et offentlig rom. Som en møtesal for den amerikanske Kongressen var for eksempel den hemmelige bunkeren innenfor Greenbrier Resort på sett og vis et offentlig bygg, men det var på ingen måte et offentlig rom. Det er heller ikke Ørje tollkontor. Man oppsøker ikke dette stedet frivillig for å få en kunstopplevelse, og man kommer heller ikke ut herfra for eget for godt befinnende. Noen av kunstverkene er i tillegg plassert på steder der offentligheten ikke har adgang.

Tittelen *My Target Is Your Eyes* viser til formen på vindusgitteret, som både kan se ut som en målskive og et øyes hornhinne. Men det er også en tittel som henvender seg direkte til publikum ved å proklamere at «Øynene dine er målet mitt». Som nevnt tidligere trer formen tydeligere frem når funksjonen forsvinner.

De siste hundre årenes kunsthistorie har bestått av gjentatte grensepasseringer mellom kunstrommet og dets utside. Mens noen kunstnere har undersøkt hva som skjer når man forflytter noe inn i

kunstrommet, har andre gjort den motsatte operasjonen og liksom latt kunsten akklimatisere seg i den omkringliggende verdenen. Og denne dobbelte bevegelsen – fra omverden til kunstverden og tilbake igjen – er det ikke nettopp dette som foregår med verkene i Ørje?

Vendinger, snuoperasjoner, forvandlinger – det er selve oversettelsen fra objekt til kopi, og forflytningen mellom sosiale og estetiske rom, som er avgjørende i Enghs arbeider. Plasseringen av *Europe*, *Greenbrier* og *My Target Is Your Eyes* på tollstasjonen gir dem ganske andre betydninger enn de hadde da de første gang ble utstilt i et gallerirom. Men det er likevel noen paralleller: selv om galleriet ofte er rommet der offentligheten gis tilgang til kunsten, er det også et sted der verkene er i transitt mellom verkstedet eller atelieret, der det produseres, og hos kjøperen, der det til slutt ender opp. Kunstrommet representerer en slags passasje mellom forskjellige rom, der kunstverket tas opp til vurdering før det eventuelt fortsetter sin ferdsel videre i kretsløpet. På tollstasjonen er de tre verkene permanent installert, men også dette er et bygg for transitt og vurdering, også dette er en passasje.